

ket beretningsmateriale er og bliver en utrolig indviklet affære.

Historieskrivningen om Den skånske Krig er ikke omfangsrig, og den har hidtil været stærkt præget af, at krigens militære sider har været behandlet i militære generalstabsværker, mens civile historikere har holdt sig til dens politiske, økonomiske og sociale aspekter. Det korte af det lange er da, at vi med dette værk nu har fået en totalbehandling af krigen uden tidligere tiders adskillelse af civile og militære aspekter. Også i denne henseende er bogen et yderst velkomment tilskud til krigens historiografi og et håndgribeligt udtryk for de senere års forbedrede samarbejde mellem militære og civile historikere. Når hertil lægges, at værket også på adskillige punkter bringer ny, veldokumenteret viden, er der god grund til at lykønske de to militærhistoriske kommissioner og værkets to redaktører med dette første resultat af et godt samarbejde.

Knud J. V. Jespersen

Bente Dahl Hansen: *Betler eller almisselem. Studier i offentlig fattigforsorg i Sjællands stifts landsogne 1708-1802*. (Landbohistorisk Selskab, 1984). 80,- kr.

Denne studie af den offentlige fattigforsorg før de store fattiglove af 1802 er en delvis omarbejdet specialeafhandling fra Københavns Universitet, som blev afleveret til bedømmelse i 1979. Årene er imidlertid ikke løbet fra fremstillingen, og den er også i dag et velkomment supplement til den eksisterende, ret sparsomme, forskning vedrørende forsorgsforholdene i perioden 1708-1802.

I en række klart afgrænsede kapitler gennemgås den eksisterende litteratur, kildematerialet, den lovmæssige bag-

grund i 1708-forordningen og de senere ændringer i tilknytning til denne lov op igennem 1700-tallet. Derpå følger en gennemgang af fattigvæsenets administratører og deres indbyrdes funktionsområder, af de forskellige forsørgelsesmåder, af fattigvæsenets indtægter og udgifter samt til sidst en gennemgang af klientellet fra en række udvalgte sogne.

Mest givende forekommer gennemgangen af de forskellige forsørgelsesmåder og deres udbredelse på Sjælland samt afsnittet om klientellet at være. Udbredelsen af de forskellige forsørgelsesmåder på Sjælland er vist kartografisk sogn for sogn for årene ca. 1740, 1760 og ca. 1785, og trods de store huller i kildematerialet lykkes det for forfatteren overbevisende at dokumentere, at Harald Jørgensens opfattelse i værket *Studier over det offentlige Fattigvæsenets udvikling i Danmark i det 19. Aarhundrede* af, at omgangsbespising var den mest anvendte forsørgelsesmåde i 1700-tallet, ikke holder stik, men at man i hovedsagen leverede ydelserne til de fattige på deres bopæl i naturalier eller i penge.

Endvidere påvises en udvikling over tid, således at pengeforsørgelse omkring 1785 var blevet den dominerende forsørgelsesform. Noget andet og betydeligt vanskeligere er det imidlertid at dømme om tilstrækkeligheden af de ydede naturalier og/eller pengebeløb til de enkelte nødlidende. Her synes Bente Dahl Hansen at vurdere dette ret positivt på et spinkelt grundlag, bl.a. henholder hun sig til Maria Rytters konklusioner vedrørende forholdet på Fyn uden at diskutere dette punkt særligt ud fra det sjællandske materiale. Portionerne i varer eller penge bliver mindre ved uddelingerne til de enkelte i løbet af 1700-tallet, og det forekommer som om Bente Dahl Hansen her underbetoner de for de fattige skæbnesvangre konsekvenser af overgangen

til henholdsvis naturalydelser og pengeydelse fra omgangsspiseriet.

For den interesserede er der mange spændende og oplysende informationer at hente i denne sobre og solide fremstilling af den praktiske udmøntning af fattiglovgivningens teoretiske indhold, således som den fandt sted i 1700-tallets Sjælland.

Finn Stendal Pedersen

Lotte Dombernowsky: »*Slagsmaale ere nu om Stunder langt sjældnere...*«. *Retsopfattelse og adfærd hos fynsk landalmue omkring år 1800*. (Landbohistorisk Selskab, 1985 (1986)). 198 s., ill., 88,- kr.

Efter grundigt forarbejde indførtes ved en forordning i 1795 forligskommissioner overalt i Danmark, såvel på landet som i byerne. Ideen med disse kommissioner var, at man ved en organiseret mægling i en række civile sager ville prøve, om man kunne mindske presset på de ordinære retter, som var hårdt belastede. Denne aflastning kunne især ske ved, at en række banale småsager blev søgt forligt – og dermed forhåbentlig bragt ud af verden – inden de overhovedet kom frem for den retsinstans, hvor de ellers skulle have været behandlet.

Ordnningen byggede til dels på en forordning fra 1769, der især vedrørte mægling i selvejerbønderes gældssager – og rester af den består endnu i den formelle mægling i skilsmisssager.

Udgangspunktet for arkivar Lotte Dombernowskys nye bog er, at hun under arbejdet med sin disputats blev optaget af det kildemateriale, der blev aflejret i forbindelse med forligelseskommissionernes arbejde, og at hun derefter ønskede at udnytte dette materiale ud fra social- og kulturhistoriske synsvinkler.

Lotte Dombernowskys forskning har hidtil rettet sig dels mod landbrugshistoriske, dels mod lokal- og godsadministratoriske forhold på Fyn, og derfor er det vel forståeligt, at hun fra begyndelsen har indsnævret sin undersøgelse til kun at omfatte de fynske landdistrikter. Det betyder imidlertid, at læsere med en mere generel interesse i forligelseskommissionernes arbejde – for eksempel i byerne – lades i stikken. Hertil kommer, at der foretages en tidsmæssig afgrænsning til årene lige omkring 1800, hvad der betyder, at institutionens udvikling og betydning i det 19. århundrede heller ikke tages op.

Disse savn – for sådan opleves det – skyldes utvivlsomt, at Lotte Dombernowsky i virkeligheden ikke er specielt interesseret i forligelseskommissionerne, fynske eller andre.

Hendes interesse er snarere, hvad hun i bogens undertitel kalder retsopfattelsen hos almuen, andre steder den almindelige retsbevidsthed. Og vejen til at tegne et billede af denne – i hvert fald hos den fynske landalmue – går så over læsningen og tolkningen af et par tusinde sager fra de fynske forligelseskommissioner.

Bogens emne rummer altså i sig selv elementer fra en række forskellige fag og faglige tilgange, såsom retshistorie og -sociologi, mentalitetshistorie, socialhistorie, administrationshistorie og landbohistorie, hvad der er spændende og kun kan skærpe interessen. Men uanset om en undersøgelse ligger centralt inden for en bestemt disciplin eller – som her – rækker ind over en række forskellige discipliner med mulighed for at binde dem lidt sammen, så er der en række forudsætninger, der i et vist omfang må være opfyldt, for at den kan tillægges faglig værdi. Disse forudsætninger kan variere lidt fra undersøgelse til undersøgelse – blandt andet afhængigt af det præcise formål – men uanset,